

แผ่นดินอื่น/ศัตรูของเรา?

ธัญลักษณ์ เหลืองวิสุทธิ*

งานชิ้นนี้เป็นการวิจารณ์หนังสือรวมเรื่องสั้น “แผ่นดินอื่น” ของนักเขียนหนุ่ม “คลีนลูกใหม่” นามกนกพงศ์ สงวนพันธุ์ และฐานะของรวมเรื่อง สั้นชิ้นนี้ยังได้รับรางวัลชีไรท์ประจำปี พ.ศ. 2539

สำหรับผู้วิจารณ์แล้ว สิ่งที่เป็นประเด็นสำคัญ และน่าสนใจโดยภาพรวมคือ งานรวมเรื่องสั้นชิ้นนี้ ก็เป็นประเด็นเดียวกับแก่นความคิดหลักของการ รวมรวมเรื่องสั้น นั่นคือความเป็นแผ่นดินอื่น ซึ่ง ถึงแม้ว่าเรื่องสั้นที่ชื่อ “แผ่นดินอื่น” จะไม่ได้พิมพ์ รวมอยู่ด้วยก็ตาม แต่ทว่าแทนทุกเรื่องสามารถนำ ผู้อ่านติดความทอดไปสู่แก่นแท้ของความเป็น แผ่นดินอื่นที่ทางสำนักพิมพ์นาคราตรังใจเสนอได้ อาทิเช่น เรื่องสั้นลำดับที่ 2 “บ้านเกิด” เรื่องสั้น ลำดับที่ 3 “แนวแห่งน้ำดี๊กรือขอ” หรือเรื่อง ลำดับที่ 5 “ผีอยู่ในบ้าน” กล่าวคือ ทั้งสามเรื่อง ล้วนนำความรุนแรงและสภาวะของความขัดแย้งทาง คุณธรรมมาเป็นจากหลัง (Background) ในการ ดำเนินเรื่อง ความดายของตัวละครต่างๆ ทั้งสาม เรื่อง ถูจะชักชวนให้ผู้อ่านสงสัยหรืออุดกิตไม่ได้ ว่านี่ใช่แผ่นดินเดิมอันร่มเย็น หรือได้ผลัดแผ่นดิน

ไปเป็นอื่นเสียแล้ว นอกจากเรื่องทั้งสามนี้แล้ว เรื่องอื่นๆ ก็ยังคงความเป็นเอกภาพกับแนวคิดเรื่อง แผ่นดินอื่น เช่นกัน

อันที่จริง ความสนใจที่ผู้วิจารณ์มี คุณเมื่อนิ่ง จะเป็นสิ่งที่ได้มาจากการแก่นความคิดหลักในการรวมเรื่องสั้นชุดนี้ แต่ก็เป็นความสนใจที่แตกต่าง ออกไป กล่าวคือ เป็นความสนใจในแง่ของการ สร้างความเป็นอื่นของกนกพงศ์ โดยจะพิจารณา จากเรื่องลำดับที่ 1 “บันดาโนโกลีเซียม” ลำดับ ที่ 7 “แพะในกุบอร์” และลำดับที่ 8 “น้ำตก” อันเป็นลำดับสุดท้ายและเป็นเรื่องที่ผู้วิจารณ์เน้น เป็นพิเศษ

กนกพงศ์สร้างความเป็นอื่นให้กับความ เปลี่ยนแปลง โดยการตอกย้ำ เชิดชูเอกลักษณ์ของ อดีต เมื่อที่อันยืดยาวที่เข้า Feynman นักคิดการคิด หาอดีต (nostalgia) ผ่านการรับรู้และตีความของ กนกพงศ์ สิ่งที่เป็นข้อสังเกตอย่างเห็นได้ชัดคือ การที่กนกพงศ์พูดถึงความเปลี่ยนแปลงความเป็น เมืองที่ทันสมัยอย่างตะวันตก ดังเช่นใน “บันดาโน โกลีเซียม” ในฐานะเป็นอื่น โดยการพูดถึงน้อย

*กำลังจะสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโท คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ที่สุด แต่ตอกย้ำอีกให้มากที่สุด การให้พื้นที่แก่อดีตมากเท่าได เป็นการแสดงให้เห็นความเลื่อนหายของอดีตในทางภาษาพามากเท่านั้น ผู้วิจารณ์เห็นกลวิธีในการสร้างความเป็นอันของกนกพงศ์ในแบบไม่เท่าเทียมกัน ดังเช่นคำอธิบายความเปลี่ยนแปลงสินห้าปีให้หลังว่า “...มุ่งสู่วิชิตอันสำราญ หมายชักกว่าเวทบัณฑุของแม่เจ้าระบูร์เป็นร้อยๆ เท่า ศูนย์การค้า, ดิสโกเชค, ผับ และสถานเริงรมย์ ต่างๆ ในรูปแบบทันสมัย...” (n.41) โดยให้เนื้อที่ของหน้ากระดาษเพียงหนึ่งหน้าครึ่ง ขณะที่รายละเอียดทั้งหมด 25 หน้าล้วนกล่าวถึงอดีต อันเป็นการสรุปที่อุกอาจรวดเร็วและหมายเกินไป ยัดเยียดมากเกินไป ความเปลี่ยนแปลงบนถนนโคลีเซียม จึงไม่ทำให้ผู้อ่านยังคงรับได้ในทันใดว่าหมายชักดังข้อสรุปของกนกพงศ์ และอาจไม่เข้าใจว่า เหตุใดนการกล่าวถึงแผ่นดินอื่น (ถนนโคลีเซียมที่เปลี่ยนแปลงไป) จึงทำให้สั้นได้ เพราะจะนั้นการเรียนรู้สั้นให้ข้าวอาจจะไม่ใช่เรื่องของการไม่มีปัญญาทำให้สั้น แต่เรา ก็พอที่จะอธิบายได้ว่า เพราะเป็นความจริงที่จะกลับไปรื้อสร้างอดีตให้มีด้วยกัน หักเหนี้ หลอกลงมุ่นนี้ และนั่นหมายถึงร่างงานของปีศาจสมัยใหม่ในนามของความเป็นเมืองที่เกิดขึ้นไปในตัวนั้นเอง

กลวิธีเช่นนี้ไม่ได้ปรากฏให้เห็นเฉพาะในเรื่อง “ถนนโคลีเซียม” เท่านั้น เราจะยังเห็นได้จากเรื่อง “แพะในกุบอร์” ดังเช่นคำบรรยายในเชิงเสียดสีว่า “แน่ละ...ในเมื่อต้องฟ้าก่อนนั่งชุมชน เดินด้วยเตาถ่านดังกระทนนขาย แมลงวันบินว่อนอยู่ในม่านผุ่ม เด็กเล็กมองแมมมาเล่นได้อยู่กับแพะแกะซึ่งบนเป็นชั้งกระดัง ยิ่งทัศนียภาพซึ่งผ่านกระจาดเข้าสู่สายตาในร้านฟ้าสต์ฟูดนาม “เคนดักกี้” บนชั้นที่สีทางปึกขาวด้วยแล้ว ทำให้กาแฟดรัส ละมุน ไก่ทอดเผื่อนคอและเหมีนหืน...” (n. 284) คำตามคือว่า อาการเผื่อนคอเหมีนหืน ขาดรส

ละมุนนั้น เป็นความรับรู้ของใครกันแน่? นอกจากนี้ การที่กนกพงศ์จะใจที่จะสร้างภาพให้ “อาณัท” เป็นคนหนุ่มผู้ที่มีวิชิตคิดที่ค่อนข้างสุดได้ในแบบสมัยใหม่ ลึกลับและซ่อนอยู่ใน “กุบอร์” (สุสาน) ไปอยู่ที่ใหม่ แล้วเปลี่ยนเป็นร้านเหล้า บาร์เบียร์ โรงแรม เป็นธุรกิจหลัก และมีท่าทางดูดีเป็นสิ่งประกอบ (ดูบทสนทนาระหว่างอาณัทกับก่อหรุนชาชรา ในหน้า 303) ทั้งๆ ที่กนกพงศ์เองก็พยายามทำให้ผู้อ่านเห็นว่า “อาณัท” เองก็กำลังสับสนและขัดแย้งในระดับจิตสำนึกกระหว่างจิตวิญญาณแห่งโลกสมัยใหม่กับจิตวิญญาณแบบสังคมประเพณีมุสลิม แต่ก็เพราะด้วยความเป็นอันใช่ไหม? กนกพงศ์จึงได้ทำให้ตัวละครอย่างอาณัทมีความคิดอย่างร้ายกาจสุดขั้นได้ สร้างให้เป็นปมขัดแย้งรุนแรงอย่างออกนอกราชสำนัก และอย่างเกินพอดี (ในมาตรฐานของผู้วิจารณ์) ซึ่งถ้าหาก “อาณัท” คิดจะเปลี่ยนกุบอร์ให้เป็นโรงแรม ร้านเหล้าได้ ผู้วิจารณ์ก็ไม่เห็นความจำเป็นอะไรที่กนกพงศ์ต้องเสียเวลาบรรยายถ่ายความคิดที่ขัดแย้งของจิตสำนึกใหม่และเก่าของอาณัท เพราะตัวละครอย่าง “อาณัท” นั้นมีพื้นฐานการคิดแบบถอนรากถอนโคนอยู่แล้ว

หากจะกล่าวกันอีกนัยหนึ่งว่า รวมเรื่องสั้นชุดนี้ก็หาใช่งานที่เน้นมิติทางจิตวิญญาณไม่ หากแต่เป็นงานที่เคลื่อนแฟรงมิติเชิงอุดมการณ์อยู่ไม่น้อยที่เดียว เป็นจิตวิญญาณที่ถูกสร้างมาจากกรอบอุดมการณ์ เพื่อให้ใช้ในการรับรู้และมองโลก และเป็นการมองที่ค่อนข้างจะเป็นกลไกและตายตัวเกินไป กล่าวคือ แผ่นดินอันพายามส่งผ่านทุรศคนในการมองความเปลี่ยนแปลงทางสังคมว่า เกิดจากสิ่งเปลกปลอกที่มายากมายนอก หาใช่เกิดจากเชื้อภัยในตัวตน

ความเป็นเมืองถูกจะไว้ในฐานที่เข้าใจว่า เลวร้าย วิธีการอ่านเรื่องสั้นหลาย ๆ เรื่องในรูปเรื่องสั้นชุดนี้จึงต้องอาศัยอุดมการณ์แบบต้านเมือง

จังจะชานซึ่งดื่มค่า แม้แต่ความชั่วร้ายบนถนน โคลีเซียมในอดีตตอนวัยเยาว์ของ “พม” กลับกลาย เป็นความโรแมนติกของกันกังฟงศ์ไปเสีย

วิธีการนำเสนอเช่นนี้ ทำให้ต่างคนต่างกล่าว เป็นอีนของกันและกัน เป็นการคิดแบบแยกจากเรา แยกเรา มีเราต้องไม่มีเรา เข้าอยู่เราลั่นลาย เมื่อประภาชนบทและชุมชนลั่นลาย เราเลือกที่ จะสังเกตการณ์ทางสังคมในเชิงวิพากษ์ในแบบนี้หรือ และนั่นใจหรือว่าจะเป็นรากฐานของการทำความเข้าใจปัญหาของแต่ละกระแสรซึ่งกำลังโถมเข้าใส่ สังคมชนบท เพราะในด้านกลับ การเลือกแบบนี้ กำลังสร้างปัญหาขึ้นไปในด้วยหรือไม่ ใช่หรือ ไม่ว่าวิธีคิดแบบนี้นี่เองที่เป็นพื้นฐานนำไปสู่การ ประหัดประหารกัน ถือเป็นความรุนแรงในเชิงโครงสร้างอย่างหนึ่ง และยิ่งการที่กันกังฟงศ์พยาيان เลื่อนระดับของวรรณกรรมประเทกเรื่องสั้นชิ้นนี้ให้มีฐานะเป็นงานวิชาทางสังคมอย่างมีวรรณคดีปั้ดวย แล้ว หรือการเปลี่ยนสถานะจากนักเขียนเป็นนักนาฏยศิลป์ ลิ่งที่กันกังฟงศ์ควรจะตระหนักมาก ยิ่งขึ้นก็คือ การสดัดไม่หลุดไปจากแนวโน้มในการ มองคนอื่นด้วยความเป็นอื่น พุดหมายๆ อีกอย่าง ก็คืออคตินั่นเอง

และเราจะเห็นความเป็นอื่นที่ถูกสร้างขึ้นอีก ครั้งหนึ่งในเรื่องสั้นชื่อ “น้ำตก” (ความจริงเรื่องสั้น เรื่องนี้ ผู้วิจารณ์อ่านด้วยความรู้สึกอีกด้วยอีก ไม่ถูก แต่การกล่าวเห็นนึ่งจะไม่ค่อยมีคุณค่าอะไร นัก) ซึ่งเป็นเรื่องเชิงบันทึกประจำวันของ “พม” ผู้ประกอบสันมาอาชีวะด้วยการเป็นนักเขียน เมื่อ ครั้งใช้ชีวิต ณ เชิงเขาหลวง นครศรีธรรมราช (ว่า กันว่ากันกังฟงศ์ลงไปใช้ชีวิตตรงนั้นจริงๆ รวมกับเป็น การออกแบบสถานที่เพื่อกีบข้อมูล ซึ่งทั้งนารายาก ใน การเขียนงานของเขา ดังนั้นเรื่องสั้นชิ้นนี้จะ ไม่โครงเรื่องที่เป็นข้อเท็จจริงเป็นส่วนใหญ่) และ ได้รู้จักกับ “หล่อน” ผู้หญิงอายุประมาณเกือบ 40

ปี ซึ่งมีอาชีพในการรำโนราเหมือนกับคุณตาและแม่ ของ “พม” การคุยกันของ “พม” กับ “หล่อน” จะว่าผัวเฒินก็ไม่ใช่ จะว่าคุณเกย์ก็ไม่เชิง เพราะ ระยะไปกับความแปลกหน้าและแปลกแยก อาจ จะ เพราะเวลาที่สั้น เรื่องดำเนินไปในลักษณะของ บันทึกว่าวันนี้ “พม” ทำอะไร เจอ “หล่อน” ตอน ไหน สนทนาระไร ผสมปนเปลกนการนึงข้อนึง ภาพเหตุการณ์ในอดีต กับภาพเหตุการณ์ในความ ผ่าน เรื่องมาลีนบทสรุปยอดด้วยเหตุการณ์ชั้งตาย ณ เชิงเขาหลวง อันเป็นผลงานจากน้ำมือนุษย์ ความตายของช้างเป็นสัญลักษณ์ของความลั่นลาย และประกอบกับการที่ “พม” ได้สร้างข้อสรุปทั่วไป (Generalize) ที่ว่า เรายังไม่เข้าใจสูตรของปากทางเข้า สูตรแห่งการลั่นลายแล้วโดยแท้จริง? (น. 370) อันได้นำจาก

หล่อนบอกตัวเองใช่คดีที่ฝึกจำในรำในแบบ ดั้งเดิม “ทุกวันนี้คืนเขานิยมดูแบบใบราณ” หล่อนใช้คำว่า “นิยม” ขณะผ่านเรียงก่าวการ หวานหาอดีต เดียวเนื้หากไม่ได้คืนละหัวร้อย พี่ไม่รับหรอก” หล่อนบอก ความรู้สึกดีๆ ของผลลัพธ์ไป แต่เมื่อมาคิดอีกที ผม กลับเห็นว่า นั่นเป็นความจำเป็น หรือไม่ก็ เป็นสิ่งที่ต้องเป็นไป สามีของหล่อนทำงาน การได้ไม่ได้อีก ทั้งผมเห็นใจว่า หล่อน ไม่เคยยุ่งเกี่ยวกับใคร ชีวิตหล่อนเรียบง่าย แต่ดีดีเดียว หล่อนไม่ได้เป็นศิลปินชื่มีผู้คน รักใคร เช่นตากของผม หรืออาจเป็นเพราะยุค สมัยเปลี่ยนแปลงไป หล่อนจึงเป็นได้แค่นางรำซึ่งหาได้มีคุณค่าเลอเลิศใดๆ ไม่ สาย เลือดในรำซึ่งถ่ายมาสู่ร่างหล่อนอาจดำรง ค่าอยู่ในราคชื่อขาย ผู้คนซึ่งในสำนักเกิด ภวิลหาอดีต เมื่อได้จับจ่ายเงินทองซื้อหา มันแล้วก็ไม่ติดใจลงสัยใดๆ อีก หล่อนก็ คงรู้สึกทำนองเดียวกัน (น. 368-9)

จากที่ยกมากล่าวข้างต้น เราชี恒ความคิดของ “ผู้” คือ “หล่อน” ที่มีลักษณะสองทาง ในพิศทางแรก มีทำที่แสดงความเห็นใจและเข้าใจ แต่ก็ด้วยข้อสังเกตที่ผู้มีมาก่อนหน้าว่า ที่มีน้ำหล่อนไม่เห็นสิ่งแสดงถึงความเป็นโนร่า ไม่ว่าจะเป็นเกรดหรือทางแห่งเมื่อนบ้านของตา ในท้ายที่สุด กันกงพ์ก็อัดไม่ได้ที่จะประณามเหยื่อ และใช้เป็นหน่วยของการวิเคราะห์ อันเป็นพิศทางตรงกันข้าม กับตอนแรก เพื่อที่จะสร้างคำถ้าอันชี้ให้ญี่ว่า “หรือเราได้มายืนอยู่ตรงปากทางเข้าสู่ยุคแห่งการล่มสลายแล้วโดยแท้จริง?”

“หล่อน” นั้นถูกกระทำความรุนแรงอย่างน้อยสองประการ ประการแรก การถูกกลดถอนความเป็นมนุษย์ลงให้กล้ายเป็นสิ่งที่ถูกวิเคราะห์ประการที่สอง การถูกประทับตรา (Postmark) เช่น “หล่อนเป็นได้แค่นั่นรำ ซึ่งหาได้มีคุณค่าเลอเดิศใดๆ ไม่...” อันเป็นการยัดเยียดและด่วนสรุป “หล่อน” จึงกล้ายเป็นเหยื่อของการวิเคราะห์ที่ถูกตัดป้ายว่าเป็นอะไร ไม่เป็นอะไรจากภายนอกอย่างไม่เป็นธรรม

วิธีการมองคนอื่นแบบติดป้ายประทับตราเช่นนี้ถือเป็นการมองที่ไม่เคยพิพันสมัย หากจะถานว่า การมองเช่นนี้มีพื้นฐานการมองแตกต่างกันอย่างไร กับการที่มีชั้นเรียเข้ามาในยุคล่าอาณาจักร และมองว่าต้องมาช่วยปลดปล่อยประชาชนในดินแดนเหล่านั้นจากความเบลา หรือในสายตาของชนชั้นกลาง, ผู้ประกอบวิชาชีพหนังสือพิมพ์ที่ใช้ชองบรรดา ส.ส. นักการเมืองอย่างดูแคลน หรือจากสายตาของหน่วยงานรัฐของชาวบ้านว่า ต้องได้รับการพัฒนา

จากที่ได้นำเสนอมาทั้งหมด ถ้าหากกลับไปอ่านบางตอนของคำประกาศจากคณะกรรมการตัดสินร่างวัลชีโรท พ.ศ. 2539 ดังนี้ “หนังสือรวมเรื่องสัน “แผ่นดินอื่น” ประกอบด้วยเรื่องสัน ๘

เรื่องที่สะท้อนปัญหาของชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่น ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ครอบครัว และสังคม นำเสนอหลากหลายด้วยแนวธรรมชาตินิยม สะท้อนความคิด ความเชื่อ คุณค่า และคตินิยมพื้นถิ่น อย่างลึกซึ้งและแหลมคม ให้เห็นว่า แม้ในสังคมที่ต่างวัฒนธรรม ต่างความเชื่อ มนุษย์สามารถอยู่ร่วมกันได้โดยไม่รีสัมพันธ์...เรื่องสันขนาดยาวใน “แผ่นดินอื่น” มีคุณสมบัติของเรื่องสันที่ทรงคุณค่าทางวรรณศิลป์ การนำเสนอละเอียด ประณีต และขยายผล เปิดโอกาสให้ผู้อ่านได้ใช้จินตนาการที่เป็นอิสระ...” (ดัวเน้นโดยผู้วิจารณ์) เราถึงเห็นว่าเป็นคำประกาศที่กล่าวอ้างมากเกินไป เป็นโวหาร (Rhetoric) มากเกินไป และขาดความสมจริง เพราะอย่างน้อย ความรุนแรงที่กันกงพ์กระทำต่อความเป็นอื่นในสามด้านอย่างข้างต้น ยังคงตอกย้ำการมองแบบนิตรศัตtru จึงเป็นไม่รีสัมพันธ์ที่ไม่จริงยังยืน หรือการด่วนสรุป ยัดเยียด รวดรัด ที่ไม่น่าจะเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้อ่านได้ใช้จินตนาการที่เป็นอิสระสักเท่าไหร่

ปัญหาที่สำคัญในยุคใกล้ล่มสลาย! ก็คือการที่เราจะตัดชั้นหนึ่งให้สิ่งใดโดยไม่ประณามหมายเหยียด สิ่งอื่นใด จะเป็นไปได้หรือไม่ โลกทุกวันนี้เกิดจาก การมองในลักษณะอยู่ร่วมกันไม่ได้ ถ้าหากงานเขียนขึ้นได้ ประเภทใดที่สามารถแสดงธรรมะใหม่ ปลดปลั้นไปจากความรุนแรง ก็จะเป็นการเติมคุณค่าให้กับโลก และเป็นการเริ่มต้นของสันติสุขอย่างแท้จริง

หมายเหตุ ผู้วิจารณ์ระบุว่า “ได้หยิบงานของกันกงพ์มาเป็นเหยื่อในการวิเคราะห์ด้วยท่าทีที่เป็นอื่น แต่ก็เพราะยังไม่เห็นทางที่จะเป็นอย่างอื่นไปได้ในครรลองของวัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์”